

Ivan Illich

Toto je časť z pôvodnej dvojazyčnej verzie, kde je slovenský text zobrazený na každej druhej strane.

Ivan Illich v rozhovore s Davidom Cayleym¹

V podobenstve o Samaritánovi je očividná snaha vymaniť sa zo zovretia spoločenstva. Ježiš rozpovie príbeh, ktorým odpovedá na otázku „zákonníka“, teda muža, ktorý sa vyzná v Mojžišovom zákone a pýta sa: „Kto je mi blížny?“ Ježiš hovorí o mužovi, ktorého pri ceste z Jeruzalema do Jericha prepadli lupiči. Vyzliekli ho, zbili a polomŕtveho nechali v priekope pri ceste. Išiel tadiaľ kňaz a potom levita – muži spojení s chrámom a uznávanými obetnými rituálmi spoločenstva – a obaja ho zoširoka obišli. Potom prišiel Samaritán, človek, ktorého by Ježišovi učeníci označili za nepriateľa, opovrhovaný cudzinec zo severného kráľovstva Izraela, ktorý Boha neuctieval v chráme. A tento Samaritán pristúpil k ranenému, zodvihol ho, vzal ho do náručia, obviazal mu rany, zanesol ho do hostinca, ktorý zaplatil, a tam ho opatroval. ...

Pred niekoľkými rokmi som počas ročnej série prednášok na Univerzite v Brémach za motív prednášok zvolil Samaritána, pretože moji študenti ma požiadali, aby som sa venoval etike. Snažil

som sa im ukázať, že tento príbeh nám pripomína, že sme bytosťami, ktoré svoje naplnenie nachádzajú iba nadviazaním vzťahu, a že tento vzťah môže druhým pripadať svojvoľný, pretože ho nadväzujem ako odpoveď na výzvu, a nie kategóriu, v tomto prípade reagujem na volanie zbitého Žida ležiaceho v priekope. Má to dva dôsledky. Prvým je, že táto „povinnosť“ sa neredukuje na normu a ani ju na ňu nemožno zredukovať. Toto „mal by som“ má svoj telos [účel]. Zamieriava sa na niekoho, na určitého človeka, nie však podľa nejakého pravidla. Pre ľudí, ktorí sa v súčasnosti zaoberajú etikou alebo morálkou, sa stalo takmer nemožným nazeráť na ne cez prizmu vzťahov, a nie pravidiel. Druhým dôsledkom a bodom, ktorý plne rozviním neskôr, je, že vytvorením tohto spôsobu bytia vzniká aj možnosť jeho rozkladu. A toto popieranie, túto nevieru, odklon a bezcitnosť Nový zákon nazýva hriechom, ktorý je niečím, čo možno rozpoznať iba vo svetle nového záblesku vzájomnosti („Evanjelium“, s. 50 – 52) ...

Čím viac sa snažím prítomnosť skúmať

¹ Tento úryvok pochádza z knihy *The Rivers North of the Future. The Testament of Ivan Illich (As Told to David Cayley)*, (Ed.) D. Cayley. Anansi, Toronto, 2005.

ako dejinnú entitu, tým viac je mäťuca, neuveriteľná a nepochopiteľná. Núti ma to prijať súbor axióm, pre ktorý nenachádzam paralely v minulých spoločnostiach, a prináša to záhadný druh hrôzy, krutosť a nedôstojnosti, nevidaný v iných epochách dejín.

Chcel by som povedať, že ak budete vychádzať z predpokladu, ktorý som už spomenul, možno sa na to pozrieť v úplne novom svetle: že nestojíme pred bežným zlom, ale pred skazenosťou tých najlepších, ku ktorej dochádza, keď sa evanjelium inštitucionalizuje a láska sa razom premieňa na vyžadovanie služby [pričom nadobúda grotesknú podobu]. Prvé generácie kresťanov chápali, že sa stal možným tajomný typ – ako to mám nazvať? – zvrátenosti, neľudskosti, popierania. Ich predstava o *mysterium iniquitatis* [o tajomstve neprávosti] je pre mňa kľúčom k pochopeniu zla, ktorému teraz čelím a ktoré nedokážem pomenovať. Prinajmenšom ako veriaci človek by som toto zlo mal nazývať tajomnou vierolomnosťou alebo zvrátenou formou tej slobody, ktorú priniesli evanjeliá.

To, čo som tu vyjachtal, keď som bez prípravy hovoril, čo mi prišlo na jazyk, som sa zdráhal vysloviť tridsať rokov. Dovoľte, aby som sa teraz pokúsil povedať to tak, aby to mohli počuť ostatní: čím viac si dovoľíte chápať vnímané zlo ako nový druh zla, ako zlo tajomné, tým silnejšie je pokušenie – nemôžem sa vyhnúť tomu, aby som to nepovedal, nemôžem bez toho pokračovať – zatrať Božie vtelenie.²

Dovoľte mi uviesť konkrétny príklad, pretože dnes ráno som naň myslel: myslel

som na zvrátenosť lásky, o ktorej hovorím. Týka sa muža z mexickej dediny s poškodenými obličkami, predpokladám, že následkom konzumácie tequily. Miestny lekár vyhlásil, že pomôcť sa mu dá iba transplantáciou obličky alebo pomocou dialýzy. Muža odviezli a on zanedlho umrel biednou smrťou v nemocnici ďaleko od svojej rodiny. Avšak celú dedinu zachvátila potreba dialýzy alebo transplantácie obličky. A prečo by malo byť chudobným odopreté privilegium, ktorého sa dostáva bohatým? Sadol som si s ceruzkou a papierom v ruke s človekom, ktorý pozná pomery v Mexiku, a zistili sme, že náklady na posledné mesiace života úbohého pijana sa rovnali kúpnej cene štyridsiatich dvoch takých domov, v akých žijú ľudia, ktorí teraz potrebujú dialýzu. Ako je možné, že žiadna z našich najväčších cirkví nedokáže odsúdiť tento rituál, tento mýtizujúci rituál ako niečo, do čoho sa kresťan nesmie zapojiť ako príjemca, výskumník ani ako lekár alebo zdravotná sestra, ktorí sú oddaní svojmu povolaniu? Myslím si, že je to preto, lebo ľudia nevidia tienistú stránku tohto zla, to, akým spôsobom je toto zlo v hlbokom rozpore so slobodou, a tak ho dokážu vnímať iba ako mäťuce. Nevidia, čo robiť alebo ako reagovať.

Som si vedomý rizika, že ľudia si ma pomýlia s fundamentalistickým kazateľom, keď pre toto nové zlo použijem nesmierne bigotný pojem antikrist. Radšej by som hovoril jednoducho o hriechu, obávam sa sa však, že použitím tohto výrazu by som iba prispel k tomu, že budem zle pochopený. Čelím tomu, že mnohí ľudia budú mimoriadne ťažko chápať, čo chcem po-

² Toto tvrdenie je mimoriadne chúlостivé, dokonca aj v danom kontexte. ... Tajomstvo nie je hádanka, ktorú sme ešte nerozlúštili. Ide o niečo, čo naša myseľ na základe svojej prirodzenosti nedokáže preniknúť. Illich teda v tomto prípade hovorí o „silnom pokušení zatrať Božie vtelenie“ nie preto, aby varoval pred rúhaním, ale s cieľom vyzdvihnúť jedinečný, tajomný charakter zla stravujúceho svet, ktoré sa pokúša opísať. (D.C.)

vedieť. Som presvedčený, že hriech nie je niečo, čo existovalo ako voľba človeka, ako individuálna voľba, ako každodenná voľba skôr než nám Ježiš Kristus dal slobodu vnímať ostatných ľudí ako vykúpené bytosti, teda niekoho ako on sám. Otvorenie tejto novej možnosti lásky, tohto nového spôsobu, ako sa navzájom stretávať, tejto radikálnej pochabosti, ako som ju nazval predtým, umožnilo novú formu vierolomnosti. Vaša dôstojnosť teraz závisí od mňa a zostáva v potenciálnej rovine dovtedy, kým ju pri našom stretnutí nepremním na čin. Hriechom je toto popretie vašej dôstojnosti. Predstava, že tým, že vás ignorujem, keď sa dožadujete mojej lojality, sa osobne prehrším proti Bohu, je zásadná pre pochopenie ideí kresťanstva. A to tajomstvo, ktoré ma zaujíma pri rozjímaní, je dôsledkom mylného výkladu viery v priebehu dejín, prekrúcania, ktoré nás prenasleduje aj na začiatku dvadsiateho prvého storočia a ktoré priamo súvisí s mojim chápaním hriechu. ...

Stratili sme istotu, že svet dáva zmysel, lebo veci do seba zapadajú, že oko je na to, aby videlo slnečné svetlo, a nie je to len biologická kamera, ktorá tento optický jav iba mimochodom zaznamenáva. Prišli sme o pocit, že cnostné správanie je pre ľudí vhodné a primerané, a prišli sme oň na konci sedemnásteho storočia a v priebehu osemnásteho a devätnásteho storočia následkom vzostupu koncepcie hodnoty a uplatňovania tejto koncepcie v praxi. Dobro je absolútne: svetlo a zrak sú jednoducho pre seba stvorené a toto nesporné dobro hlboko prežívame. Avšak keď poviem, že zrak má pre mňa hodnotu, pretože mi umožňuje vidieť alebo orientovať sa vo svete, otváram nové dvere. Hodnoty môžu byť pozitívne, ale aj negatívne, a tak vo chvíli, keď vo filozofii hovorím o hod-

notách, predpokladám existenciu nulového bodu, z ktorého hodnoty v dvoch smeroch rastú alebo klesajú. Nahradenie dobra ideou hodnoty sa začína vo filozofii a následne sa prejavuje v neustále rastúcej ekonomickej sfére, v rámci ktorej sa môj život stáva skôr sledovaním hodnôt ako úsilím o to, čo je pre mňa dobré a čím môže byť iba druhý človek. Čo iné by to mohlo byť? („Mystérium“, s. 60 – 63).

Viacrát som vám už povedal, čo sa stane s ideou cnosti, keď ju prestúpi svetlo novej slobody, ktorá Samaritánovi umožňuje, aby vystúpil z vlastného prostredia a zodvihol polomŕtveho Žida z priekopy. Dnes by bol možno týmto Samaritánom neznášanlivý a násilný Palestínčan, pretože hlavnou myšlienkou Ježišovho príbehu je, že ten, kto mužovi ležiacemu v priekope podal pomocnú ruku, bol cudzinec a dokonca nepriateľ. V antickom svete sa cnosti vštepovali úmyselným a zámerným opakovaním dobrých činov, kým sa nevytvoril zvyk konať dobrým spôsobom. V kontexte kresťanstva cnosť získala nový význam. Ako kresťan viem, že praktické uplatňovanie cnosti si vyžaduje pomoc. V najzákladnejšom zmysle si vyžaduje Božiu pomoc alebo milosť, avšak každý rozumný čitateľ evanjelia pochopí, že táto pomoc ku mne prichádza prostredníctvom druhého človeka. Týmto konkrétnym spôsobom sa stretávam s Bohom. To, čo vám hovorím, je veľmi dôverné a som skutočne v rozpakoch, keď to hovorím pred mikrofónmi, ktoré ste mi tu v Ocotepecu položili na pult. Predsa len som sa však odvážil. Nepodstupujem riziko, odvažujem sa. Trúfol som si, aby ľudia mohli počuť, ako sa prihovám priateľovi („Strach“, s. 95).

z anglického originálu preložila Jarmila Mikušová